Silviu BEREJAN

ASPECTUL VORBIT AL LIMBII ROMÂNE ÎN SPAŢIUL DINTRE PRUT ŞI NISTRU

Situaţia limbii române în spaţiul dintre Prut şi Nistru a fost timp îndelungat departe de normalitate, căci perioada de după 1812, când acest teritoriu s-a aflat sub ocupaţia imperiului rus, n-a putut să nu lase urme. A suferit, în primul rând, aspectul ei vorbit (cu excepţia anilor 1918-1940). După anexarea Basarabiei la Uniunea Sovietică, datorită transpunerii în viaţă a teoriei comuniste a **bilingvismului armonios** (iar în fapt – **unilateral**), băştinaşii erau nevoiţi să vorbească ruseşte, fără ca ruşii şi ceilalţi rusofoni (ucrainenii, bulgarii, găgăuzii, evreii ş.a.) să încerce, cel puţin, să însuşească limba română. În plus, când, după război, limba română a început a fi calificată drept „limbă a ocupanţilor fascişti", populaţiei locale i-a intrat frica în oase: nu avea curajul să afirme că o cunoaşte, limitându-se **în procesul de comunicare** la un limbaj pocit, poluat cu rusisme de toată mâna, adus în Basarabia de moldovenii din stânga Nistrului, veniţi încoace în calitate de ideologi ai noii puteri. Această „limbă" nu mai era barem dialectală moldovenească, ci un mijloc artificial de comunicare, chipurile „cultă", ticluit în R.A.S.S.M. la comanda Moscovei. Şi se credea că ea nu are nimic în comun cu româna, deşi în realitate era un erzaţ de română. Dar pentru conducerea sovietică acest lucru nu avea nici o importanţă. Principalul era ca limba vorbită în noua republică unională să răspundă denumirii de moldovenească. Această atitudine a dus, în primii ani postbelici, la degradarea totală atât **calitativă**, cât şi **funcţională** a limbii române, nivelul de cunoaştere a căreia a scăzut considerabil. Limba română era utilizată (în aspectul său vorbit) doar în mediul rural, la piaţă şi „la bucătărie", cum s-a spus mai târziu.

Această vorbire basarabeană – schimonosită cum era – s-a menţinut totuşi în limitele limbii române, deoarece şi-a conservat structura gramaticală, în special cea morfologică. Or, în lingvistică orice enunţ real poate fi determinat ca aparţinând unei sau altei limbi nu după pronunţie, nici după elementele de vocabular (care pot fi împrumuturi străine), nici după modelele de construcţii sintactice (ce pot fi asimilate din afară), ci după gramatica pe care se bazează legăturile dintre părţile componente ale enunţului, după formele morfologice aplicate unităţilor de limbă (inclusiv celor străine).

L. Şcerba ilustrează acest adevăr printr-un exemplu atestat la nemţii ce locuiau în mediul rusesc. Enunţul *Bring die банка mit варенье von der полка im чулан*, în care toate substantivele sunt ruseşti, este receptat, după spusele lingvistului rus, ca aparţinând limbii germane, deoarece verbul şi toate instrumentele gramaticale sunt germane.[1]

Concluzia este deci cât se poate de optimistă: oricât de puternică ar fi influenţa altei limbi, oricâte elemente străine ar încorpora o lim-

BDD-A20877 © 2004 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:10 UTC)

bă, ea nu-şi pierde identitatea atâta timp cât îşi păstrează gramatica. Îndată ce dispare influenţa, limba poate reveni la condiţia ei normală.

Aici nu se vorbeste însă de eventualele perspective, ci de forma pe care o are limba română în Basarabia la ora actuală.

Sub raport lingvistic, denaturările care au îndepărtat aspectul vorbit al limbii române din Basarabia de matca comună a vorbirii româneşti din sud-estul Europei sunt uşor explicabile, dată fiind influenţa neîntreruptă a limbii ruse dominantă aici nu numai în trecut, ci şi în prezent.

Se ştie că într-o comunitate socială presiunea sistemului unei limbi dominante asupra limbii dominate se exercită din două direcţii:

1) **din exterior** (datorită mediului „rusesc", purtătorii limbii române **au fost constrânşi** să devină „bilingvi", deoarece numai prin însuşirea rusei puteau accede la o treaptă superioară în societate) şi

2) **din interior** (datorită amestecului, **în conştiinţa vorbitorilor**, a două sisteme glotice diferite: cel al limbii materne şi cel al limbii ruse.

Ţinând cont de influenţa constantă a limbii ruse şi în prezent aici este utilizată preponderent vorbirea dialectală moldovenească (cu particularităţile ce-i sunt caracteristice). Anume această vorbire este mijlocul de comunicare orală dintre membrii societăţii moldoveneşti, dar numai în viaţa cotidiană, deoarece în instituţiile de cultură şi de stat ea este impracticabilă. Unii vorbitori sunt afectaţi puternic de această stare de lucruri care le creează complexe de inferioritate, împiedicându-i deseori să se realizeze plenar ca personalităţi.[2]

Mulţi români basarabeni încă nu sunt în stare să se exprime liber şi dezinvolt în procesul de comunicare dintre ei, cum o fac românii din Ţară. Abia din 1990 a început să se resimtă şi în vorbirea românească din acest spaţiu exprimarea firească (mai ales în vorbirea tinerilor, care nu ştiu de „bilingvismul obligatoriu", frustrant pentru voinţa vorbitorului). În rest, pentru masele largi situaţia continuă a fi îngrijorătoare. Este un fel de calamitate „naţională" pentru R.M., pe care multă lume de la noi n-o realizează nici până acum în adevăratele ei dimensiuni.

Aşa s-au statornicit lucrurile de pe vremea Uniunii Sovietice (ba chiar de mai înainte!), deoarece aproape tot ce era legat într-un fel sau altul de cultură şi civilizaţie venea în spaţiul dintre Prut şi Nistru aproape exclusiv prin filiera limbii ruse.

În felul acesta, chiar cele mai elementare inovaţii legate de dezvoltarea culturii în societatea basarabeană îşi găseau denominaţiile ruseşti, la îndemâna oricui (fără a apela la presă, la dicţionare, la surse literare etc.). Echivalentele ruseşti soluţionau problemele de comunicare, pătrunzând neforţat în vorbirea curentă a moldovenilor ca mijloace pentru ieşirea lor din impasul comunicativ, căci procedurile administrative, economice, juridice, militare se efectuau în limba dominantă a statului sovietic, adică în rusă.

Împrumuturile masive, folosite de cele mai dese ori fără a fi asimilate fonetic, au dus (ceea ce e mai grav) la dereglări ale sistemului limbii române în Basarabia, la deteriorarea mecanismelor sinergetice de autoreglare[3] a vorbirii ce s-a manifestat în fenomene tipice: sărăcirea rezervelor lexicale cu compensarea lor din contul lexicului limbii dominante, simplificarea structurii sintactice

BDD-A20877 © 2004 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:10 UTC)

a propoziţiei, denaturarea unor raporturi gramaticale normative (cf. suprimarea articolului hotărât, inexistent în rusă, omiterea reprizei pronominale ş.a.m.d.).

Aceste procese, deosebit de frecvente în fosta R.S.S.M., sunt perpetuate şi astăzi în limba vorbită. Deşi limba rusă nu este legiferată ca mijloc de comunicare între etniile conlocuitoare, practic ea îndeplineşte această funcţie şi nu numai la nivel particular, ci şi la cel statal. Mai trist e că în ultimul timp se accentuează din ce în ce mai mult tendinţele de revenire la situaţia existentă în U.R.S.S. (şi nu fără susţinerea tacită a forurilor diriguitoare din republică).

Unor basarabeni le pare că limba vorbită de ei „diferă" de cea din România. Îi avem în vedere pe purtătorii limbii vorbite ce nu posedă suficient limba literară (cea a culturii scrise). Această vorbire conţine, în afară de particularităţi dialectale moldoveneşti, cunoscute de toţi specialiştii (palatalizarea specifică a labialelor şi a dentalelor, reducerea diftongului *ea* la *e* în finală ş.a.), rusisme mai vechi (*polcovnic*, *cinovnic*, *ukaz*, *cuhne*, *nacialnic*, *soveste* ş.a.) şi rusisme recente, cuvinte şi expresii ciudate ce au intrat şi în limbajul unor intelectuali, cu toate că ele sunt inadmisibile în vorbirea (fie ea numită şi moldovenească) cât de cât îngrijită. Presiunea mediului se face simţită şi în fonetică, ea fiind nu doar dialectală, ci şi rusească (în special accentuarea). Cuvintele cu forme fonetice identice sau foarte apropiate sunt accentuate aproape toate ruseşte, li se păstrează fonetismul rus sau li se schimbă genul după modelul din rusă (*diplóm*, *iubílei*, *pleaj*) şi în sintaxă, care e doldora de construcţii hibride, de calchieri ş.a.m.d. Ca să nu mai amintim de păstrarea în continuare a formelor denaturate ale numelor proprii (*Olari*, *Ordelean*, *Sprânsean*, *Raţa*, *Gamorari*, *Ghincul*, *Postolatii*, *Ciora*) şi de utilizarea formulei ruseşti de adresare (*Petru Ivanovici*, *Viorel Mircevici*, *Olesea Aurelovna*).

Tocmai de aceea intenţia actuală de a oficializa rusa ca a doua limbă de stat ar duce la **urmări catastrofale** (pe lângă confruntări şi conflicte interetnice – la perpetuarea complexelor de inferioritate, la aprofundarea procesului de oprimare morală a reprezentanţilor etniei româneşti de către reprezentanţii etniei ruse).

Psihicul mai multor generaţii de moldoveni a fost puternic afectat de aceste fenomene negative, cu grave repercusiuni asupra vieţii lor sociale şi culturale. E o situaţie prin care se şi explică folosirea în vorbirea curentă a unui vocabular sărac şi lipsa denumirilor de noţiuni abstracte (*demnitate*, *permanent*, *convenabil*) ce sunt preluate aproape toate din limba rusă.

NOTE

[1] Vezi: L. V. Şcerba, *Языковая система и речевая деятель-ность*, Leningrad, 1974.

[2] Complexele de felul acesta, cum consideră pe bună dreptate ştiinţa psihologică, au un efect destructiv asupra psihicului omenesc, „macină moralitatea omului din interior", „ridică obstacole de netrecut în comunicarea cu alţi oameni", „menţin constant o stare interioară apăsătoare" ce împovărează omul, „îl împiedică să se… simtă liber în exprimare" (vezi: Aurelian Silvestru, *Victime ale bilingvismului*: *copiii complexaţi*, în *Limba română,* Chişinău, nr. 1, 1991, p. 119).

[3] Vezi: R. Piotrowski, *Sinergetica şi ocrotirea limbii române în Republica Moldova // Revista de Lingvistică şi Ştiinţă Literară*, nr. 3, 1997, p. 93.

BDD-A20877 © 2004 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:10 UTC)